INGLIZ TILI O‘QITUVCHILARINING METODIK KOMPETENSIYASINI RIVOJLANTIRISHDA SUN’IY INTELLEKT TEXNOLOGIYALARINING DIDAKTIK IMKONIYATLARI

Mahamatnabiyeva Barno
O‘zbekiston Milliy Pedagogika Universiteti

Annotatsiya. *Mazkur tezisda sun’iy intellekt texnologiyalarining ingliz tili o‘qituvchilarining metodik kompetensiyasini rivojlantirishdagi didaktik imkoniyatlari tahlil qilinadi. Zamonaviy ta’lim jarayonida sun’iy intellektdan foydalanish faqat o‘quv materiallarini avtomatik yaratish yoki tarjima qilish bilan cheklanmay, o‘qituvchining darsni loyihalashtirish, ta’lim metodlarini tanlash, o‘quv topshiriqlarini ishlab chiqish, baholash mezonlarini belgilash, individual ta’lim ehtiyojlarini hisobga olish hamda pedagogik qarorlar qabul qilish faoliyatini takomillashtirish imkonini bermoqda. Shu nuqtayi nazardan, sun’iy intellekt texnologiyalarini metodik kompetensiyani shakllantiruvchi vosita sifatida ko‘rib chiqish muhim ilmiy-metodik ahamiyatga ega. Tadqiqotda AI texnologiyalaridan maqsadli, tanqidiy va pedagogik jihatdan asoslangan foydalanish metodik kompetensiyaning rivojlanishiga xizmat qilishi mumkinligi asoslanadi. Shuningdek, AI tomonidan yaratilgan kontentni tekshirish, uning metodik maqsadga muvofiqligini baholash va yakuniy pedagogik qarorni o‘qituvchining o‘zi qabul qilishi zarurligi ta’kidlanadi.*

Kalit so‘zlar: *sun’iy intellekt, ingliz tili ta’limi, metodik kompetensiya, bo‘lajak ingliz tili o‘qituvchisi, pedagogik kompetensiya, AI savodxonligi, raqamli pedagogika, metodik qaror, ta’lim texnologiyalari.*

Kirish

Raqamli texnologiyalarning jadal rivojlanishi ingliz tilini o‘qitish metodikasiga yangi imkoniyatlar bilan bir qatorda yangi talablarni ham olib kirmoqda. Ayniqsa, generativ sun’iy intellekt texnologiyalarining rivojlanishi o‘qituvchining an’anaviy kasbiy vazifalarini qayta ko‘rib chiqishni talab qilmoqda. Bugungi kunda AI vositalari matn yaratish, topshiriq ishlab chiqish, tarjima, tahrirlash, individual fikr-

mulohaza berish va baholash kabi ko‘plab pedagogik vazifalarni qo‘llab-quvvatlashi mumkin.

Biroq sun’iy intellektning mavjudligi o‘z-o‘zidan samarali pedagogik faoliyatni kafolatlamaydi. O‘qituvchi AI tomonidan taqdim etilgan material yoki tavsiyaning pedagogik maqsadga muvofiqligini baholashi, uning aniqligini tekshirishi va konkret ta’lim vaziyatiga moslashtirishi zarur. Shu sababli zamonaviy ingliz tili o‘qituvchisi uchun nafaqat AI vositalaridan texnik foydalanish, balki ulardan **metodik jihatdan asoslangan foydalanish kompetensiyasi** ham muhim ahamiyat kasb etadi.

So‘nggi tadqiqotlar ham ushbu masalaning dolzarbligini ko‘rsatmoqda. Masalan, til o‘qituvchilarini tayyorlashga bag‘ishlangan intervensiya tadqiqotida generativ AI bo‘yicha maxsus trening bo‘lajak til o‘qituvchilarining pedagogik kompetensiyasi va AI vositalaridan tanqidiy foydalanish qobiliyatini rivojlantirishi aniqlangan [1]. Boshqa tadqiqotda esa 12 haftalik AI savodxonligi dasturi bo‘lajak ingliz tili o‘qituvchilarining texnik, tanqidiy, kommunikativ, kreativ va etik kompetensiyalarini sezilarli darajada yaxshilagani ko‘rsatilgan [2].

Asosiy qism

Metodik kompetensiya o‘qituvchining ta’lim maqsadlarini belgilash, mazkur maqsadlarga mos metod va strategiyalarni tanlash, o‘quv materiallarini ishlab chiqish va moslashtirish, o‘quvchilarning bilim va ko‘nikmalarini baholash hamda pedagogik jarayonni refleksiv tahlil qilish qobiliyatlarini qamrab oladi.

Sun’iy intellekt ushbu faoliyatlarning har bir bosqichida yordamchi vosita sifatida qo‘llanishi mumkin. Bunda AI o‘qituvchining o‘rnini bosuvchi texnologiya emas, balki uning metodik fikrlashini qo‘llab-quvvatlovchi vosita sifatida qaralishi lozim.

Birinchidan, AI texnologiyalari **darsni loyihalashtirish kompetensiyasini** rivojlantirishga yordam berishi mumkin. O‘qituvchi ma’lum til darajasi, mavzu va ta’lim maqsadidan kelib chiqib, AI yordamida darsning dastlabki tuzilmasini ishlab chiqishi mumkin. Keyinchalik o‘qituvchi ushbu rejaning pedagogik jihatdan asoslanganligini tahlil qiladi va zarur o‘zgartirishlarni kiritadi.

Ikkinchidan, AI **metod va topshiriqlarni tanlash kompetensiyasini** rivojlantirish uchun qo‘llanishi mumkin. Masalan, bir xil til materiali uchun kommunikativ, muammoli, hamkorlikka asoslangan yoki loyiha asosidagi topshiriqlar variantlarini yaratish mumkin. Bu jarayonda o‘qituvchi turli variantlarni taqqoslab, muayyan guruh uchun eng maqbul pedagogik yechimni tanlaydi.

Uchinchidan, sun’iy intellekt **o‘quv materiallarini ishlab chiqish va differensiallashtirish** imkoniyatlarini kengaytiradi. Bir mavzu asosida turli til darajasidagi o‘quvchilar uchun murakkablik darajasi turlicha bo‘lgan topshiriqlar yaratish mumkin. Biroq AI tomonidan yaratilgan materiallar o‘qituvchi tomonidan lingvistik, metodik va madaniy jihatdan tekshirilishi lozim.

To‘rtinchidan, AI texnologiyalari **baholash va feedback berish kompetensiyasini** qo‘llab-quvvatlashi mumkin. O‘qituvchi AI yordamida baholash mezonlari, rubrikalar yoki dastlabki feedback variantlarini ishlab chiqishi mumkin. Shu bilan birga, yakuniy baholash pedagogik kontekstni biladigan o‘qituvchining professional qaroriga asoslanishi kerak.

Beshinchidan, AI bilan ishlash o‘qituvchining **refleksiv-metodik kompetensiyasini** rivojlantirish imkonini beradi. O‘qituvchi AI tomonidan berilgan tavsiyani bevosita qabul qilish o‘rniga “Nima uchun bu metod tanlandi?”, “Ushbu topshiriq mening talabalarimga mos keladimi?”, “AI tavsiyasining qanday cheklovlari mavjud?” kabi savollar orqali o‘z metodik qarorlarini tahlil qilishi mumkin.

Shu jihatdan AI asosidagi metodik faoliyatni quyidagi ketma-ketlik asosida tashkil etish maqsadga muvofiq:

AI vositasidan foydalanish → AI natijasini tahlil qilish → ma’lumotni tekshirish → pedagogik jihatdan baholash → metodik qaror qabul qilish → o‘quv materialini moslashtirish → refleksiya.

Mazkur ketma-ketlikda eng muhim bosqich AI tomonidan javob yaratish emas, balki **o‘qituvchining ushbu javobni tanqidiy baholashi va pedagogik qarorga aylantirishi** hisoblanadi.

Bu yondashuv zamonaviy TESOL teacher education tadqiqotlaridagi TPACK va SAMR kabi konseptual yondashuvlar bilan ham uyg‘unlashadi. Tadqiqotchilar AI integratsiyasida texnologiyaning o‘zidan ko‘ra uning pedagogik maqsadlar bilan uyg‘unlashuvi, tanqidiy yondashuv, etik mas’uliyat va o‘qituvchining professional qarorlarini saqlab qolish muhimligini ta’kidlaydilar [3].

Shuningdek, AI texnologiyalarining EFL ta’limidagi samaradorligini o‘rgangan meta-tahlil 23 ta eksperimental va kvazi-eksperimental tadqiqotni umumlashtirib, AI asosidagi pedagogik intervensiyalar til o‘rganish natijalariga ijobiy ta’sir ko‘rsatishi mumkinligini aniqlagan. Biroq tadqiqotlar o‘rtasidagi yuqori heterojenlik AI samaradorligi kontekst, o‘quvchi profili, texnologiya turi va metodik yondashuvga bog‘liqligini ko‘rsatadi [4]. Bu esa AI'ni shunchaki texnologik vosita sifatida emas, balki aniq metodik tizim tarkibida o‘rganish zarurligini ko‘rsatadi.

Muhokama

Yuqoridagi tahlil asosida ingliz tili o‘qituvchilarining metodik kompetensiyasini rivojlantirishda AI texnologiyalaridan foydalanishning uchta asosiy sharti ajratib ko‘rsatilishi mumkin.

Birinchisi, **maqsadlilik**. AI vositasi aniq pedagogik maqsadga xizmat qilishi kerak.

Ikkinchisi, **tanqidiylik**. O‘qituvchi AI tomonidan yaratilgan ma’lumotni avtomatik ravishda to‘g‘ri deb qabul qilmasligi, uning aniqligi va metodik mosligini tekshirishi kerak.

Uchinchisi, **refleksivlik**. O‘qituvchi AI yordamida ishlab chiqilgan material yoki metodik yechimni o‘zining professional tajribasi va konkret ta’lim konteksti bilan taqqoslashi lozim.

Shunday qilib, metodik kompetensiyani rivojlantirish modeli “AI → tayyor javob” tamoyiliga emas, balki **“AI → tahlil → baholash → metodik qaror → amaliyot → refleksiya”** tamoyiliga asoslanishi maqsadga muvofiq.

Bu yondashuv ayniqsa bo‘lajak ingliz tili o‘qituvchilarini tayyorlash jarayonida muhimdir. Chunki ular kelajakdagi kasbiy faoliyatida AI vositalaridan foydalanish bilan birga, o‘quvchilarni ham ushbu texnologiyalardan mas’uliyatli va tanqidiy foydalanishga yo‘naltirishlari kerak. 2024-yildagi intervensiya tadqiqoti ham bo‘lajak til o‘qituvchilariga GenAI bilan ishlash bo‘yicha maxsus tayyorgarlik berish pedagogik kompetensiya va tanqidiy xabardorlikni rivojlantirishga yordam berishini ko‘rsatgan [1].

Xulosa

Sun’iy intellekt texnologiyalarining ingliz tili ta’limiga kirib kelishi o‘qituvchining metodik faoliyatiga yangi talablarni yuzaga keltirmoqda. AI texnologiyalaridan samarali foydalanish o‘qituvchidan nafaqat texnik ko‘nikmalarni, balki pedagogik va metodik jihatdan asoslangan qaror qabul qilish qobiliyatini ham talab qiladi.

Tahlil natijasida AI texnologiyalari darsni loyihalashtirish, metod va topshiriqlarni tanlash, o‘quv materiallarini ishlab chiqish, baholash, differensiallashtirish va refleksiv faoliyatni qo‘llab-quvvatlash imkoniyatiga ega ekanligi aniqlandi. Biroq ushbu imkoniyatlardan foydalanish o‘qituvchining professional qarorini almashtirmasligi, aksincha, uni kuchaytirishi lozim.

Shu asosda kelgusidagi tadqiqotlarda bo‘lajak ingliz tili o‘qituvchilarining metodik kompetensiyasini rivojlantirishga qaratilgan **AI-asosidagi maxsus topshiriqlar tizimi va metodik modelni ishlab chiqish hamda uning**

samaradorligini eksperimental tekshirish istiqbolli ilmiy yo‘nalish sifatida qaralishi mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Moorhouse B. L., Kohnke L., Zou D. et al. Developing language teachers’ professional generative AI competence: An intervention study in an initial language teacher education course // System. — 2024. — Vol. 125. — 103399. DOI: 10.1016/j.system.2024.103399.

2. Huang T., Wu C., Wu M. Developing pre-service language teachers’ GenAI literacy: An interventional study in an English language teacher education course // Discover Artificial Intelligence. — 2025. — Vol. 5. — 163. DOI: 10.1007/s44163-025-00435-1.

3. Kohnke L., Zou D. Artificial intelligence integration in TESOL teacher education: Promoting a critical lens guided by TPACK and SAMR // TESOL Quarterly. — 2025. — Vol. 59, Issue S3. — P. S267–S278. DOI: 10.1002/tesq.3396.

4. Ekizer F. N. Exploring the impact of artificial intelligence on English language teaching: A meta-analysis // Acta Psychologica. — 2025. — Vol. 260. — 105649. DOI: 10.1016/j.actpsy.2025.105649.

5. Ebrahimi Z., Shakib Kotamjani S., Qosimov A., Xodabande I. Mapping the emerging research landscape on applications of ChatGPT in language teacher education: A systematic narrative literature review // Discover Artificial Intelligence. — 2025. — Vol. 5. — 349. DOI: 10.1007/s44163-025-00631-z.